

УДК 373.5.015.31:33

В.С. Гаркушевський, В.Ф. Ваколюк, С.В. Подпокровний, м. Вінниця

e-mail: ktoebgd@gmail.com

Економічна освіта й виховання учнів під час навчання варіативно-обов'язкового модулю «основи підприємницької діяльності» в старшій школі

Анотація. В статті розглядаються основні напрями й риси економічної освіти учнів під час навчання технологій в старшій школі відповідно до змісту оновленої програми. Встановлено, що глибокий аналіз змісту та застосування інноваційних методик навчання поліпшує процес утворення системи ключових компетентностей учнів та узагальнених економічних знань з основ виробництва, прискорює процес формування економічного мислення як аспекту економічної культури учнів старшої школи, розвиток умінь застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності.

Ключові слова: навчання технологій, економічна освіта й виховання, аналіз, економічні знання, інноваційні методики навчання, проектування, моделювання.

Abstract. The article deals with the main directions and features of students' economic education while studying technology in high school in accordance with the content of the updated program. It has been established that deep analysis of the content and application of innovative teaching methods improves the process of formation of the system of key competencies of students and generalized economic knowledge on the bases of production, accelerates the process of formation of economic thinking as an aspect of the economic culture of high school students, development of skills to apply theoretical knowledge in practical activities.

Keywords: technology education, economic education and education, analysis, economic knowledge, innovative teaching methods, designing, modeling.

Постановка наукової проблеми. Основу економічного виховання особистості учня складає економічна освіта, яка на сучасному етапі має такі основні цілі: ознайомлення з основами економічної теорії і прикладних економічних дисциплін (основи підприємницької діяльності, бухгалтерського обліку, менеджменту, маркетингу тощо); формування в учнів економічного мислення; формування економічних компетентностей приймати обґрунтовані рішення; проведення професійної орієнтації в галузі економічної, правової, підприємницької діяльності та розвиток підприємницьких здібностей учнів.

Нині методична підготовка вчителів СЗШ не задовольняє належно потреб, пов'язаних з підготовкою учнів до життя й діяльності в складних економічних умовах сьогодення. Учитель трудового навчання та технологій нерідко змушений самотужки заповнювати прогалини в економічній підготовці, щоб реалізувати завдання економічного виховання школярів у процесі пізнавальної діяльності. Вчителеві старшої школи для навчання

економічного обґрунтування та маркетингових досліджень проектів необхідно знати чимало відповідних ситуацій і прикладів (особливо з реального життя підприємців) і вміти методично правильно їх використовувати в процесі економічного навчання. Тому удосконалення методики економічного навчання в школі є актуальною проблемою сьогодення [2].

Короткий аналіз досліджень проблеми. Багато вчених-педагогів опікувались питаннями економічної освіти й виховання учнів, а саме: К. Ушинський, С. Шацький, А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Болдирєв, Б. Лихачов, В. Розов, А. Нісімчук, Л. Епштейн, Ю. Васильєв, В. Дідух, Й. Гушулей.

У дослідженні педагогічних аспектів економічної освіти мають наукове й практичне значення праці педагогів В. Абрамова, А. Ахметова, Ю. Васильєва, В. Дідуха, В. Мадзігона, А. Нісімчука, О. Падалки, В. Розова, І. Смолюка, О. Шпака та інших, у яких розглядаються загальні питання підготовки учителів до економічної освіти учнів середньої школи.

На думку О. Шпака, економічна освіта і виховання мають сприяти формуванню таких якостей і вмінь: розвинуте економічне мислення, почуття власника, реального господаря; вміння прогнозувати наслідки своїх рішень, своєї діяльності; економічно обґрунтоване ставлення до праці та її результатів; усвідомлення свого статусу платника податків, який не тільки зобов'язаний перераховувати платежі до бюджету, але й має право знати, як і на що витрачаються сплачені ним податки; прагнення до нарощування трудових доходів, до поліпшення якості життя; орієнтація на раціоналізацію праці та підвищення її економічної ефективності; готовність брати участь у різних формах економічної діяльності, пов'язаних з ринковою економікою; участь в управлінні виробництвом; перевага морального вибору в ситуаціях, пов'язаних з ринковою економікою; вміння долати економічні труднощі та кризові ситуації; здатність ефективно використовувати діючий механізм соціально-економічного захисту своїх та суспільних інтересів; потреба в особистому самовдосконаленні та оновленні економічних знань [5].

Мета і завдання статті. Розглянути основні програмні вимоги до економічної освіти й виховання учнів під час навчання технологій в старшій школі відповідно до змісту оновленої програми. Проаналізувати систему ключових компетентностей ключових компетентностей учнів та узагальнених економічних знань з основ виробництва, як аспект економічного мислення й культури учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу. У процесі економічної освіти й виховання учні засвоюють економічні знання, під якими розуміємо сукупність економічних теорій про зміст, характер, властивості матеріальних благ, їхнє виробництво, обмін, розподіл і споживання, про вплив реального життя на розвиток суспільства. Здатність особистості виконувати економічну діяльність опирається на її економічні вміння. Економічні знання особистості є базою для формування економічної свідомості, під якою розуміють усвідомлення людиною реальної картини економічного життя, економічних відносин, власної

діяльності в цьому житті, взаємозв'язку між економічною активністю та рівнем задоволення особистісних і суспільних потреб [1; 3].

Складником економічної свідомості є економічне мислення – здатність людини усвідомлювати явища економічного життя, засвоювати економічні поняття, ідеї, теорії, співставляти їх із практикою і орієнтуватися в економічному житті. Засвоєна сукупність економічних компетентностей, виховані моральні якості, що проявляються у всіх видах економічних відносин у процесі економічної діяльності, сформоване економічне мислення складають економічну культуру особистості людини.

У контексті нашого дослідження варті уваги думки, що система економічної освіти в загальному аспекті має включати такі ланки:

1. Вивчення учнями основних напрямів розвитку економіки незалежної України, нових поглядів на ринкові відносини, розвиток в учнів елементів економічної свідомості та мислення, потяг до оволодіння певною професією.

2. Формування дбайливого ставлення до природи, економного – до продуктів праці, соціальних матеріальних цінностей, особистих речей та побутової техніки.

3. Розвиток компетентностей раціональної організації праці та економного використання бюджету часу (навчального, особистого), розвиток пізнавальних інтересів у процесі розумової та фізичної праці, творчого ставлення до неї.

4. Формування елементарних навичок економічних розрахунків, вміння співвідносити затрати праці й кінцевий результат з певного виду діяльності, виховання таких рис, як заощадливість, людяність, ініціативність, діловитість, дисциплінованість тощо.

5. Підвищення ефективності освітньої роботи вчителів з учнями, виховання у них бажання порівнювати майбутні наміри з інтересами та можливостями їх реалізації в умовах мобільних ринкових відносин.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури щодо проблем діяльності вчителя трудового навчання та технологій з економічної освіти й виховання учнів, а також досвіду роботи в цьому напрямі кращих учителів засвідчив, що в системі роботи вчителя трудового навчання та технологій економічно освіта й виховання учнів здійснюється за такими напрямками: у процесі навчання, факультативних занять, занять гуртків; у суспільно корисній, продуктивній праці; у процесі профорієнтаційної роботи; у позакласній виховній діяльності вчителя; у спільній роботі вчителя та батьків [4].

Як засвідчує вивчення досвіду, більшість учителів трудового навчання та технологій в навчанні використовують традиційні методи. У них відсутні навички використання сучасних інформаційних технологій, ділових ігор та проблемних ситуацій, залучення учнів до реальної трудової діяльності для розвитку економічного мислення, завзятості, ініціативності, господарності.

Узагальнюючи зазначене, систему роботи вчителя трудового навчання та технологій з економічної освіти й виховання учнів загальноосвітньої школи можна подати у вигляді моделі (рис. 1).

Рис. 1. Система роботи вчителя трудового навчання та технологій з економічної освіти учнів

Ця модель дозволяє прослідкувати зв'язки компонентів педагогічної діяльності, поліпшувати освітній процес з підготовки до економічного виховання учнів.

У новій редакції навчальної програми «Технології» (2017 р.) зазначено, що навчальний предмет «Технології» покликаний розв'язувати наступні завдання: індивідуальний розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу через формування ключових та предметних компетентностей; розвиток у старшокласників критичного мислення як засобу саморозвитку, здатності до підприємливості, пошуку і застосування знань на практиці, які є спільними для будь-яких видів сучасної технологічної діяльності людини; оволодіння уміннями практичного використання нових інформаційно-цифрових технологій; розширення та систематизація знань про технології і технологічну діяльність як основний засіб проектної, дизайнерської, творчої, підприємницької та інших видів сучасної діяльності людини; виховання свідомої та активної життєвої позиції, готовності до співпраці в групі, відповідальності у досягненні поставлених завдань; уміння обґрунтовано відстоювати власну позицію, що є передумовою підготовки майбутнього громадянина до життя в демократичному суспільстві, здатного його змінювати і захищати.

Одним із завдань навчання технологій визначено виховання здатності до підприємливості, що може бути сформована під час навчання обов'язково-вибіркового модулю «Основи підприємницької діяльності», в якому передбачено навчання економічного та маркетингового обґрунтування проекту. Складений план дій переглядається з точки зору економічності та конкурентоспроможності на ринку послуг. Вчитель формує економічне мислення учнів, підприємливість, діловитість, тобто ті риси, що необхідні сучасним робітникам. Основними очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів є система компонентів: знаннєвий, діяльнісний та ціннісний. В програмі зазначено алгоритм проектної діяльності учнів, що містить такі компоненти:

1. Визначення теми та завдань проекту (інформація актуальна для

організації підприємницької справи (основні поняття тощо)).

2. Добір засобів та аналіз інформації для реалізації проекту.

3. Характеристика ключових понять для досягнення поставлених завдань.

4. Визначення послідовності реалізації проекту.

5. Виконання робіт відповідно до складеного бізнес-плану.

6. Презентація проекту.

Програмою встановлено орієнтовний перелік проектів:

– фінансово-кредитне підприємництво: «Банк», «Страхова компанія», «Біржа» (обґрунтування та створення діючих моделей страхування, кредитування, біржової діяльності);

– мале підприємництво: «Майстер», «Меблеві дрібниці», «Український сувенір» (роздрібна торгівля).

Відповідно до змісту та етапів проектної діяльності економічна складова учнів охоплює:

– планування роботи, вибір технології, розрахунок необхідних матеріалів, вибір інструментів, обладнання та режиму роботи; контроль за технологічним процесом, дотримання вимог безпеки праці, технологічної дисципліни;

– пошук резервів зниження матеріальних та трудових затрат на виготовлення продукції; обґрунтування шляхів підвищення ефективності виробництва, зростання продуктивності праці; техніко-економічний аналіз недоліків у роботі;

– обґрунтування виробничого завдання, особистого рахунку економії та бережливості, підвищення продуктивності своєї праці;

– проведення хронометражу робочого часу, фотографії робочого дня.

Робота вчителя трудового навчання та технологій з навчання основ підприємницької діяльності вимагає безперервного удосконалення методики проведення занять. Щоб успішно підвищувати ефективність освітнього процесу, учителю необхідно аналізувати результати фахової діяльності, правильно визначати причини недостатньої якості знань й умінь учнів за допомогою методів педагогічних досліджень.

Уроки можуть бути кількох типів. Тип уроку залежить від дидактичної мети і має певну структуру, тобто: склад (з яких елементів або етапів складається урок), послідовність (в якій послідовності ці елементи входять у заняття), зв'язок (як вони між собою пов'язані). Запропонуємо такі типи уроків для вивчення даного модулю: засвоєння нових знань, застосування знань (проектна технологія), комбінований урок, перевірки знань, умінь і навичок та узагальнення і систематизації знань (ділова гра).

У підготовці вчителя трудового навчання та технологій до занять з основ підприємництва можна умовно виділити такі етапи: аналіз програми і пояснювальної записки до неї; вивчення посібників з основ підприємства, нових методичних матеріалів, статей у журналах і збірниках; підготовка інструкційних карток, завдань для практичних занять, наочних посібників і

технічних засобів навчання. Наступним етапом у підготовці вчителя до занять є аналіз системи уроків з певного розділу, теми, за якої забезпечується дидактично обґрунтований взаємозв'язок між ними, що сприяє свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу і їхньому загальному розвитку. Система уроків має сприяти виконанню навчально-виховних завдань. Вчитель може спланувати низку практичних робіт з вивчення основ економічного аналізу проектної діяльності: визначення організаційних засад ефективного господарювання; розрахунок продуктивності та інтенсивності праці; складання графіків попиту, пропозиції та ринкової рівноваги; складання бізнес-плану за вихідними даними тощо.

Висновки. Сучасна економічна підготовка учнів базується на засвоєнні значної кількості інформації, пов'язаної з технологічними, проектними процесами, сучасними інформаційними технологіями, конструкторською документацією, володінням різними видами технологічної діяльності, включаючи економічну тощо. Крім певних технологічних знань і вмінь, для учня важливими є знання світу економічної культури, яка є одним із видів універсальних культур і виступає як одним із основних чинників прогресивного розвитку суспільства й виробництва. Метою вчителя технологій в навчанні економічного аналізу проектів є створення умов (навчальних і творчих) для розвитку економічного способу мислення та поведінки, що ґрунтується на конкретній системі економічних понять, концепцій тощо.

Список використаних джерел:

1. Дідух В. О. Економічне виховання / В. О. Дідух // Загальноосвітня підготовка учнів у процесі трудового навчання. – К. : Освіта, 2003. – С. 110-118.
 2. Носаченко І. М. Формування економічної культури майбутніх учителів / І. М. Носаченко // Формування морально-професійної культури майбутнього вчителя. – Тернопіль : ТДП, 1991. – С. 90-91.
 3. Падалка О. С. Економічне виховання в школі / О. С. Падалка // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 2. – С. 29-32.
 4. Фіцула М. М. Педагогіка : [навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. М. Фіцула. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. – 546 с.
- Шпак О. Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти / О. Т. Шпак. – К. : Четверта хвиля, 2000. – 352 с.